

Katseessa estotonta elämisen ahneutta

Martti Häikiö

Hannu Tarmio ja Jaakko Syrjämäki: *Ernst Palmén – kuriton kansleri. Kertomus biologista, taistelijasta ja vapaaherrasta.* Art House. 234 s.

Veikko Huovisen *Ronttosaurus*-kokoelmaan sisältyy novelli ”Ihminen, älä lannistu!” Sen päähenkilöllä on tutut piirteet: ”Kasvat ja katse muistuttivat harpyija-haukan piirteitä. Terävä nokka, mustat kulmat ja katseessa estotonta elämisen ahneutta.”

Mieleen nousee Helsingin yliopiston eläintieteen professori, rehtori ja kansleri Ernst Palmén (1916–1991). Hänestä on nyt julkaistu eräänlainen ystäväkirja, joka koostuu pääosin oppilaiden, kollegojen ja tuttavien anekdooteista. Kirjan ovat koonneet ja kirjoittaneet Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen entinen kurssiassistentti, filosofian maisteri ja WSOY-kustantamon entinen pääjohtaja Hannu Tarmio ja Helsingin yliopiston eläintieteen laitoksen assistentti, filosofian tohtori, Lammin biologisen aseman johtaja ja Kuopion yliopiston entinen suunnitteluprofessori Jaakko Syrjämäki.

Kerrottakoon ensin kirjan henkeen soveltuva omakohtainen anekdootti. En rojhennut lähettää sitä tekijöiden julkiseen aineistokeräykseen, kun luulin tekeillä olevaa kirjaa asiallisemmaksi. Olin nuorena yliopiston tiedotuspäällikkönä paikalla yliopiston ylimmän johdon neuvottelutilaisuudessa 1980-luvun alkupuolella. Palmén opasti puheessaan kansleri- ja rehtoriseuraajiaan Nils Oker-Blomia ja Olli Lehtoa, kahta todellista herrasmiestä: ”Yliopiston johtoon ei tarvita mitään gentlemanneja, vaan härskkejä vanhoja paskoja.”

Tämä puoli vanhemmasta ja nuoremmastakin Palménista tulee kirjassa hyvin esille. Palmén ei häikäillyt sanoa härskisti. Hän oli sodat käynyt suomalainen mies, mikä näkyi käytöksessä ja puheissa.

Mutta Palmén oli myös älykäs ja monisärmäinen persoona, vahvan yliopistollisen kulttuurisuvun kasvatti. Hänen isänisänsä oli Suomen ja Skandinavian historian professori ja valtioneuvos E.G. Palmén, jonka poleeminen nimimerkki E.G.P. vääntyi aikalaiden suussa

luonnetta kuvaavaksi ”Äkäpääksi”. E.G.P:n isä oli puolestaan lakitieteen professori, yliopiston sijaiskansleri ja senaattori Johan Philip Palmén, joka sai vapaaherran arvon.

Ernst Palménin muotokuvan piirtäjät ovat kaikessa tuttavallisuudessaan sittenkin sokaistuneet titteleistä. *Vapaaherran* arvosta oli Palménin mukaan se etu, että vanhan lain mukaan aatelismies hirtetään silkikiköydellä. Ja kyllähän *kansleri* on komea nimitys, mutta viran valtuudet ovat käytännössä hätkähdyttävän vähäiset. Yliopiston rehtori ja dekaanit johtavat yliopistoa, ja kansleri on enemmän symboli ja virkavalitusten käsittelijä. Tarkkaan ottaen kanslerin asema on täysin ristiriitainen: hänen tulisi olla valtiovallan edustaja yliopistossa, ei päinvastoin. Kanslerin käytännön vaikutusvalta riippuu täysin hänen persoonastaan ja yhteyksistään eli verkostoistaan kuten nykyisin sanotaan. Ja näitähän Palménilla oli.

Ernst Palménin vahva karisma näyttää lannistaneen tai sokaiseen kirjantekijät. Luonteen särmiikkäiden puolten kertailu – kuten kirjan nimi *Kuriton kansleri* kertoo – on saanut liikaa tilaa ja sitä kautta on löytynyt tekosyy välttää syvällisempää analyysiä Palménin vaikutuksesta tieteeseen ja ympäristönsä.

”Miten paljon oli jäänyt sanomatta”, huokaa Palménin vaimo Annikki haastattelijalle. Sama pätee koko kirjaan. Palmén ansaitsisi kunnon elämäkerran. Valitettavasti teos ei ole edes lähellä sitä, sillä kertomus ei jäsennä päähenkilön elämän käännekohtia kunnollisten lähdetutkimusten valossa eikä rakenna hänestä ehjää kokonaiskuvaa.

Eläintieteilijä ja tiedepoliitikko

Ensinnä Palménin tärkein elämäntyö eläintieteen tutkijana ja professorina jää kuvaamatta olennaisimmilta osin. Mikä oli hänen tieteellisen työnsä keskeisin sisältö? Tiedemiehen tutkijankaaren hahmotus ja pohdinta jäävät torsoksi, vaikka asialla ovat juuri alan miehet. Surviaisten maailma, kiinnostus aina uusiin eliölajeihin, ekologia – niistä käsin olisi Palménia kannattanut hahmottaa.

Ernst Palmén tieteelliset opetusvirat olivat vuosien 1940–1955 aikana Helsingin yliopiston eläintieteen assistentti, ylimääräinen opettaja, dosentti ja Tvärminnen eläintieteellisen aseman amanuenssina ja sen jälkeen eläintieteen professori 1955–1978. Alkupäästä tutkimusta ja opetusta häiritsivät talvi- ja jatkosota, joihin hän osallistui rintamalla. Opinnot kuitenkin edistyivät ja hän väitteli – kapteenina – asemasodan loppuvaiheessa keväällä 1944.

Tieteellisen uran loppupäätä häiritsivät puolestaan yliopiston hallintotehtävät. Hän oli matemaattis-luonnontieteellisen osaston dekaani 1960–1969, yliopiston vararehtori 1971–1973 ja rehtori 1973–1978. Yliopiston kanslerina hän toimi 1978–1983.

Entä sitten Palménin tiedepoliittinen vaikutus? Jos tieteen, eläintieteen ja ekologian merkitystä kuvataan luvulla 1000, voi tiedepoliitikalle antaa enintään 10. Se on välttämätön paha, niin kuin katujen hiekoitus talvella, mutta ei sen merkitystä voi verrata kaupunkisuunnitteluun tai arkkitehtuuriin. Yliopiston rehtorinkin todellinen liikkumavara on ehkä vielä pienempi kuin kaupunginjohtajien, enintään 10 prosenttia budjetista.

Läheltä seuranneena minusta näyttää, että yliopiston rehtorilla on kolme täysipäiväistä työsarkaa, joista hän joutuu valitsemaan: tiede, hallinto ja edustaminen. Parhaat rehtorit ovat kyenneet valinnan tekemään, heikoimmat ovat yrittäneet kaikkia kolmea ja sortuneet työtaakansa alle. Olisi ollut kiinnostavaa lukea, miten Palmén ratkaisi tämän yhtälön?

Palménin pääansioiksi tässä kirjassa jää hänen toimintansa Nesteen Hankoniemen öljynjalostamohankkeen torjunnassa. Tvärminne nousee teoksessa suorastaan pyhän kulttipaikan asemaan, kaiken ilkeän, pahantahtoisen ja saastuttavan teollisuuden viattomaksi vastapooliksi. Riittää kun sanoo ”Tvärminne”, niin sanoja osoittaa olevansa hyvän puolella pahaa vastaan. En tällä väheksy Tvärminnen merkitystä tieteellisenä tutkimusasemana, mutta sen ansiot tulisi perustella tutkimustulosten, ei symboliikan avulla.

Toiseksi Palménin ansioksi nousee ylioppilasradikalismiin ja sitä mieltelevän poliittisen johdon pahimpia hullutusten torjunta. Tässäkin torjuntataistelussa Palmén oli ”etulinjassa”, kuten mies ja ääni -taistelusta ja koko sen ajan tiedepoliitikan myrskyistä erinomaisen kuvauksen kirjoittanut professori Seikko Eskola sanoo juuri ilmestyneeseen Suomen tieteen historian neljännessä osassa.

Teoksessa nostetaan Palménin näkyviksi ansioksi myös tiedekeskus Heureka ja yliopiston 350-vuotisrahaston menestyksellinen varainkeruu. Se oli rehellistä kerjäämistä eikä nykyajalle ominaista ”projektirahoituksen” kaapuun puetua ilmavien suunnitelmien tekoa. Nykyisin yliopistomiehiä arvostetaan jo ehkä enemmän ”tiedemanagereina” eli rahankeräijinä kuin tieteellisten tulosten tekijöinä.

Palmén toimi hyvin kiistanalaisissa tiedepoliittisissa tehtävissä: tasavallan presidentin työryhmän jäsenenä, Professoriliiton puheenjohtajana, Nummisen komitean jäsenenä. Nämä ansaitsisivat tulla hänen osaltaan lähemmin analysoiduiksi. Samoin tulisi tutkia, mitä muuta, rakentavaa tai repivää, oikeita tai vääriä ratkaisuja hän sai aikaan toimiessaan yli 12 vuotta yliopistohallinnon ja maamme tiedepoliitikan keskeisenä vaikuttajana.

Hyvä professori

Yksilön ja ihmisen elämänkaarta piirtäessään tekijöiden olisi kannattanut asettaa myös kysymyksiä eikä vain kirjata loputtomia juttuja lopulta melko kohtuullisesta ryppäämisestä. He kyllä kertovat Palménin ”kestokänniperiaatteen” (illan aluksi otetaan enemmän mutta sitten annoksia pienennetään), mutta eivät pohdi, miksi Palménin tieteellinen julkaisuutoiminta näyttää katkenneen vuoteen 1971? Menettikö hän kiinnostuksensa tai otteensa tieteen substanssiin? Hallinto- ja edustustehtävät eivät riitä koko selitykseksi. Entä miksi se ei jatkunut eläkkeellä esimerkiksi tiedeakatemoissa kuten monella samojen virkojen entisillä ja myöhemmillä haltijoilla?

Tekijöiden kunniaksi on sanottava, että he kertovat ansiokkaasti Palménin valtavasta työpanoksesta tieteellisten julkaisujen toimittajana ja tieteellisten seurojen aktiivisena johdohahmona. Tiedemiehen, työkseen ankaraa ajattelutyötä tekevän lahjakkaan ihmisen, uran tehneen Palménin elämänkäsitys jää kirjassa vain muutaman sitaatin varaan. Onneksi hänen oma äänensä kuuluu siellä täällä. Tässä kaksi välähdystä.

”On vaikea kuvitella, että minusta olisi tullut sellainen juhlallinen 30-luvun tai sanotaan vielä 1940-luvun lopun professori, joka panee suuren arvon sille, että hän professorin asemassa – asemallahan ei ole merkitystä, vaan sillä mitä joku henkilö tekee.”

Palménin mielestä tärkein ominaisuus, joka yliopistollista opetustointia hoitavalla professorilla pitäisi olla – sen lisäksi, että hän hallitsee opettamansa alan – on seuraava:

”Opettaja ei saisi koskaan sortaa sellaisia oppilaita, jotka ovat häntä itseään etevämpiä. Meillähän toisinaan syntyy koulukuntia, jotka eivät salli mitään muita ajatuksia ja menetelmiä kuin omansa. Silloin niitä, jotka ajattelevat

asioita toisesta näkökulmasta kuin kyseinen koulukunta, voidaan kohdella kaltoin – heillä ei ainakaan ole samoja etenemismahdollisuuksia urallaan kuin muilla.”

Kirjoittaja on toiminut Helsingin yliopiston poliittisen historian dosenttina vuodesta 1978 ja Palménin kanslerikauden lopulla yliopiston tiedotuspäällikkönä 1981–1984.